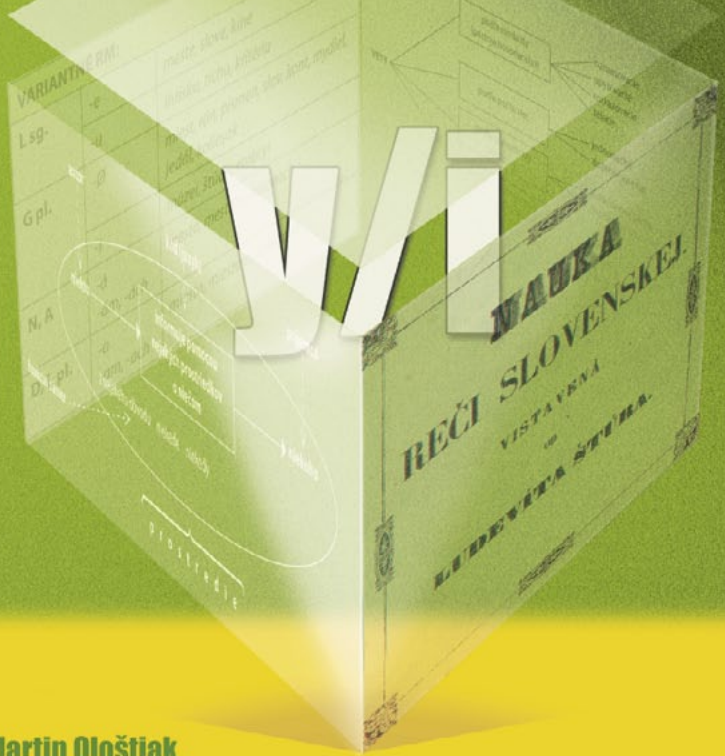

■ ■ ■ ■ ■ krok za krokom k maturite ■ ■ ■ ■ ■

SLOVENSKÝ JAZYK

Martin Ološtiak
Lucia Gianitsová-Ološtiaková

Krok za krokom k maturite – Slovenský jazyk

Aj v tlačenej verzii.

Objednať si môžete na stránke
www.fragment.sk

Ďalšie e-knihy v edícii:

- Krok za krokom k maturite – Matematika**
- Krok za krokom k maturite – Nemčina – gramatika**
- Krok za krokom k maturite – Náuka o spoločnosti**
- Krok za krokom k maturite – Fyzika**
- Krok za krokom k maturite – Literatúra**
- Krok za krokom k maturite – Angličtina – gramatika**
- Krok za krokom k maturite – Angličtina – konverzácia, reálie**
- Krok za krokom k maturite – Prehľad matematiky a fyziky**
- Krok za krokom k maturite – Dejepis I.**
- Krok za krokom k maturite – Dejepis II.**

Martin Ološtiak, Lucia Gianitsová-Ološtiaková
Krok za krokom k maturite – Slovenský jazyk – e-kniha
Copyright © Fragment, 2012

Všetky práva sú vyhradené.
Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie rozširovať
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

OBSAH

Predhovor	4
Všeobecné poznatky o jazyku a o slovenčine	5
Slovenčina a jazyky sveta	17
Z vývinu a dejín slovenského jazyka	24
Fonetika a fonológia	29
Ortografia (pravopis)	41
Lexikológia	58
Morfológia (tvaroslovie)	80
Syntax (skladba)	118
Štylistika	143
Metódy získavania a spracovania informácií, tvorba odbornej práce (SOČ)	172
Kľúč k cvičeniam	184
Register	190
Literatúra	193
Použité skratky	194

Predhovor

Predhovor

Príručka, ktorú držíte v rukách, bola zamýšľaná ako podrobná pomôcka pri príprave na maturitu zo slovenského jazyka.

Napriek tomu, že text sme nekoncipovali s ohľadom na časovo-tematické plány vyučovania slovenského jazyka na gymnáziách, obsahuje všetky teoretické poznatky požadované učebnými osnovami a vzdelávacími štandardmi i praktické úlohy, ktoré na ne nadväzujú. Kniha je určená v prvom rade maturantom, ale aj študentom všetkých ročníkov stredných škôl ako alternatívna učebnica. Zároveň môže slúžiť aj ako pomôcka pri príprave na prijímacie skúšky zo slovenského jazyka na vysokých školách humanitného a pedagogického smeru či ako zhrnujúci materiál a prameň informácií pre záujemcov o poznanie slovenského jazyka.

Publikácia je rozdelená do desiatich kapitol, v ktorých sa pozornosť postupne venuje všeobecným poznatkom o jazyku, jazykom sveta, vývinu a dejinám slovenčiny, fonetike a fonológii, pravopisu, lexikológii, morfológii, syntaxi, štylistike, metódam získavania a spracovania informácií a tvorbe odborného textu (práca SOČ). Na konci sa nachádza kľúč k početným cvičeniam.

Naším cieľom je predstaviť jazyk ako živý, dynamický, neustále sa rozvíjajúci fenomén: jazyk nie je čierne-biely, ale hýri všetkými farbami. Výstižne to v jednom rozhovore vyjadril slovenský jazykovedec, riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV S. Ondrejovič: *Jazyk je farebnejší ako dúha*. Takto treba chápať aj niektoré naše interpretácie. Vo výkladoch síce vychádzame z platnej kodifikácie, ako ju zaznamenávajú Pravidlá slovenského pravopisu (3. vyd., 2000) a Krátky slovník slovenského jazyka (4. vyd., 2003), na viacerých miestach však s týmito kodifikačnými dielami vedíme diskusiu a prinášame aj nové poznatky z iných jazykovedných diel.

Na záver by sme sa chceli poďakovať recenzentke Mgr. Márii Kelemenovej za pripomienky. Osobitné poďakovanie patrí Mgr. Zuzane Gianitsovej za podrobné preštudovanie rukopisu a viaceré podnety na praktické využitie príručky vo výučbe.

Autori

Všeobecné poznatky o jazyku a o slovenčine

Čo je to jazyk?

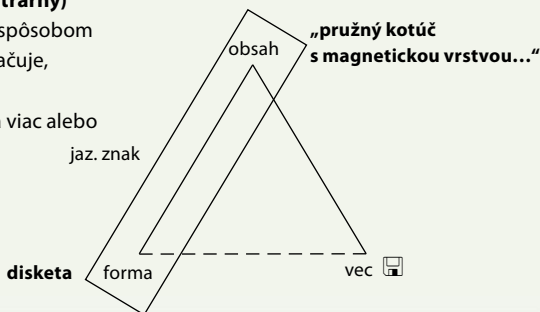
- človek ako jediná živá bytosť na Zemi má schopnosť dorozumievať sa pomocou jazyka
- jazyk sa definuje rôzne, napr. ako:
 - systém znakov
 - nástroj myslenia a dorozumievania
 - výraz kultúrnej svojráznosti národa
- základné vlastnosti jazyka:
 - znakový charakter (jazyk je sústava znakov)
 - spoločenský charakter (jazyk využívajú ľudia žijúci v spoločnostiach)

Jazykový znak

- všeobecne: znak je to, čo zastupuje niečo iné
- znak A zastupuje vec B na základe dohody komunikujúceho spoločenstva
- zástupný vzťah A – B je ustálený (znak A zastupuje vždy vec B, nie vec C, D), napr. znak 🚲 na železničnej stanici označuje úschovňu bicyklov a nie reštauráciu
- znaky a proces označovania skúma vedecká disciplína – **semiotika**
- znakovosť nie je len výsadou jazyka, znaky sa nachádzajú všade okolo nás

Druhy znakov

- **piktografické znaky (obrázkové)** – priamo odrážajú vlastnosti veci, ktorú označujú; podobajú sa na označovanú vec: napr. počítačová disketa: , telefón:
 - **symbolické znaky (náznakové)** – vlastnosti veci alebo situácie odrážajú náznakovito, sprostredkovane: napr. ✉ – pošta, ✈ – letisko, ✂ – „tu prestrihnúť“
 - **konvenčné (dohovorené) znaky** – označovanú vec zastupujú nepriamo, bez vzťahu podobnosti alebo súvzťažnosti; tieto znaky sú výsledkom čistej dohody (konvencie) medzi ľuďmi: napr. štátne vlajky, erby, jazyk
-
- najdokonalejšími konvenčnými znakmi sú jazykové znaky
 - najtypickejším jazykovým znakom je slovo
 - jazykový znak sa zvykne zaznačovať v podobe tzv. **sémantického trojuholníka**
 - vrcholy trojuholníka tvoria:
 - **forma** jazykového znaku
 - **obsah** jazykového znaku
 - **vec**, ktorú znak zastupuje
 - medzi formou a vecou nie je priamy, ale **ľubovoľný (arbitráry)** vzťah – forma (kombinácia hlások) slova *disketa* nijakým spôsobom neodráža vlastnosť veci, s ktorou sa spája, nijako nenaznačuje, ako vec vyzerá
 - v niektorých slovách sa arbitráry vzťah oslabuje a forma viac alebo menej naznačuje, imituje charakter zastupovanej veci (napr. citoslovčia *bú, pssst* imitujú rôzne zvuky)
 - na druhej strane vzťah medzi znakom a vecou je **záväzný a ustálený** – slovo *disketa* zastupuje vec , a nie počítač, stôl, čaj

Všeobecné poznatky o jazyku a o slovenčine

■ jazykový znak vstupuje do vzťahov:

- **s inými znakmi** (napr. *disketa – počítač*, *disketa – CD-ROM*, *disketa – médium*)
- **s používateľmi jazyka** (napr. pri expresívnych slovách sa do jazykového znaku dostáva subjektívny postoj hovoriaceho, napr. *papať* = ješť + kladný postoj)

Jazyk ako systém

- jazyk nie je náhodný zhluk prvkov (hlások, slov), **jazyk je dômyselne a hierarchicky usporiadaný celok (systém)**
- systém všeobecne sa charakterizuje ako **spôsob usporiadania nejakého celku, sústava**, teda usporiadané musí byť
 - **niečo (prvky)**
 - **nejakým spôsobom (vzťahy)**
- **systém = inventár (prvky) + štruktúra (vzťahy medzi prvkami)**
- existuje množstvo systémov a vlastne možno tvrdiť, že takmer všetko na Zemi i mimo nej je systémovo usporiadané, napr. slnečná sústava, ľudské telo, železničná doprava, hypermarket, šach, automobil
- systémy sú často zložené, preto sa rozdeľujú na menšie časti – **čiasťkové systémy (podsystemy)**, napr. železnica: zamestnanci (výpravcovia, rušňovodíči ...), koľajové vozidlá (rušne, vozne...), ďalšie zariadenia a stavby (koľajnice, výhybky...) a i.
- podobne aj jazyk možno označiť za veľký systém systémov, ktorý je niekoľkonásobne vnútorne členený:

system	podsystem	ďalšie členenie
jazyk	<i>zvukový</i>	podsystem samohlások a spoluhlások
	<i>gramatický</i>	morfologický podsystem a syntaktický podsystem
	<i>lexikálny</i>	podsystem jednoslovných a viacslovných jednotiek
	<i>štylistický</i>	zskupenie štylisticky príznakových jednotiek zo všetkých ostatných jazykových podsystemov

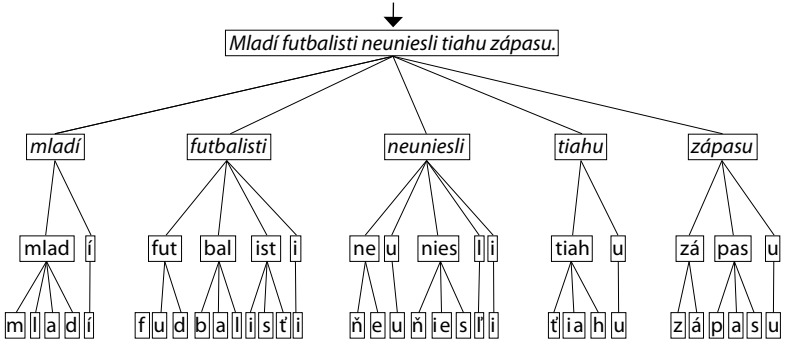
- jazyk je systém, ktorého jednotky sú hierarchicky usporiadané, jednoduchšie jednotky slúžia ako stavebné prvky pri výstavbe hierarchicky zložitejších jednotiek:

ťahák

Hierarchické usporiadanie jazykového systému

Očakávané sa stalo skutočnosťou. **Mladí futbalisti neunesli tiahu zápasu.**
So svojimi rovesníkmi z Anglicka prehrali 0 : 2 a nepostúpili na záverečný turnaj.

Mladí futbalisti neunesli tiahu zápasu.

TEXT

VETA

SLOVO

MORFÉMA

HLÁSKA

Jazykoveda (lingvistiká)

- je spoločenskovedná disciplína, ktorá skúma jazyk vo všetkých jeho aspektoch (stavba, vývin, fungovanie)
- jazykovedu možno ďalej členiť:
 - **podľa skúmaných jazykov alebo jazykových skupín:** slovakistika (skúma slovenčinu), bohemistika (skúma češtinu), anglistika (skúma angličtinu), slavistika (skúma slovanské jazyky), romanistika (skúma románske jazyky), orientalistika (skúma orientálne jazyky) atď.
 - **podľa skúmanej časti jazykového systému:**
- spomedzi mnohých ďalších jazykovedných odvetví spomeňme aspoň niektoré:
 - **dialektológia** – skúma miestne nárečia (dialekty), ich stavbu, fungovanie a vzťahy k iným formám národného jazyka
 - **etymológia** – skúma pôvod a vývin slov
 - **sociolingvistiká** – zaoberá sa spoločenskými aspektmi jazyka (spoločenské postoje k jazyku, spisovnosť a nespisovnosť, jazyková štandardizácia, jazyková politika, jazyková variantnosť a jej spoločenské podmienky)
 - **psycholingvistiká** – zaoberá sa psychickými aspektmi fungovania jazyka (jazyk a myslenie, osvojovanie si reči dieťaťom, proces komunikácie, dvojjazyčnosť – bilingvizmus atď.)
 - **počítačová lingvistiká** – využíva poznatky jazykovedy vo výpočtovej technike a naopak

jazykový podsystém	jazykovedná disciplína
zvukový podsystém	fonetika (hláskoslovie) fonológia
gramatický podsystém	morfológia (tvaroslovie) syntax (skladba)
lexikálny podsystém	lexikológia
štylistický podsystém	štylistika

Jazyk a reč

- **jazyk** – **abstraktný systém pravidiel**, ktoré určitá skupina ľudí používa na dorozumievanie a myslenie; napr. v slovenčine platí pravidlo, že podstatné mená stredného rodu zakončené na dvojhĺasku *ie* sa skloňujú podľa typu *vysvedčenie*
- **reč** – **konkrétna realizácia** abstraktného systému, jazyka; napr. skloňovanie konkrétnych podstatných mien zakončených na samohlásku *ie* v konkrétnych vetách: *O chvíľu sa ozval z **priedomia** silný plač.*
- jazyk a reč nemožno oddeliť; fungujú len vo vzájomnej spätosti:
 - reč bez pravidiel (bez jazyka) by bola nepoužiteľnou zmesou chaosu
 - zbytočný by bol aj abstraktný systém (jazyk) bez realizácie v komunikácii (bez reči)
- vzťah jazyka a reči možno pripodobniť napr. k dvojici recept – jedlo pripravené podľa receptu, projekt stavby – hotová stavba, vzorec vody H₂O – skutočná voda a pod.
- v neterminologickom použití (v populárno-náučných textoch) sa slová jazyk a reč používajú ako synonymá vo význame „súhrn vyjadrovacích prostriedkov“

Jazyk a myslenie

- jazyk a myslenie sú úzko späté, avšak nie totožné javy, vyvíjali sa vo vzájomnom pôsobení
- poznáme viaceré typy myslenia:
 - **obrazné myslenie** – v pamäti sa reprodukovujú obrazy situácií
 - **technické (praktické) myslenie** – prejavuje sa ako manuálna zručnosť (napr. schopnosť opraviť bicykel)
 - **názorné myslenie** – orientácia v priestore
 - **pojmové myslenie** – stojí na najvyššej úrovni, je dané len človeku
- keď uvažujeme o vzťahu myslenia a jazyka, máme na mysli práve **pojmové myslenie**, rozumové vnímanie javov:
 - to znamená **vykonávať myšlienkové operácie** (abstrakcia, konkretizácia, analýza, syntéza, analógia a pod.)
 - výsledkom sú zovšeobecnenia, napr. význam slova *stól* „kus nábytku pozostávajúci z dosky pripevnenej

Všeobecné poznatky o jazyku a o slovenčine

vodorovne na nohách alebo podstavci“ sa nevzťahuje na konkrétnu vec, ale na celú množinu vecí – stolov, spĺňajúcich požiadavky vyjadrené vo význame slova *stôl*

■ myslenie:

- **je univerzálne**, u všetkých národov v podstate rovnaké
- nemá formu, nezhmotňuje sa, môžeme ho vnímať len prostredníctvom jazyka
- základnou kategóriou myslenia je **pojem** (napr. pojem *RUKA*)

■ jazyk:

- najtypickejšou jednotkou je **slovo**
- v jazyku sa pojem stvára ako **význam**; k významu sa priraduje istá **forma**, ktorú človek vníma prostredníctvom zmyslov (sluchom alebo zrakom) – ako list nemožno poslať bez obálky, ani myšlienky nemožno odovzdávať bez jazykového stvárnenia
- **neexistuje univerzálny jazyk**; každý jazyk je jedinečný v tom, ako stvára mimojazykovú realitu, napr. pojmy „ľudská horná končatina“ a „zakončenie hornej alebo dolnej končatiny“ ako súčasti myslenia sú rovnaké na celom svete, v jednotlivých jazykoch sa však môžu stvárať odlišne:
slov. *ruka* – angl. *arm* „celá ruka“, *hand* „prsty a zápästie“
slov. *prst* – nem. *der Finger* „prst na ruke“, *die Zehe* „prst na nohe“

Jazyková komunikácia

■ komunikácia – sprostredkovanie informácií medzi vysielateľom (podávateľom, hovoriacim, pisateľom)

a prijímateľom (adresátom, počúvajúcim, čitateľom), teda za komunikáciu sa považuje napr. aj tanec včiel, značkovanie teritória niektorými druhmi zvierat, štekot psov, ručanie jeleňov; posunková reč, úsmev, pokrútenie hlavou, žmurknutie a pod.

■ jazyková komunikácia – sprostredkovanie informácií pomocou jazyka

■ zložky jazykovej komunikácie:

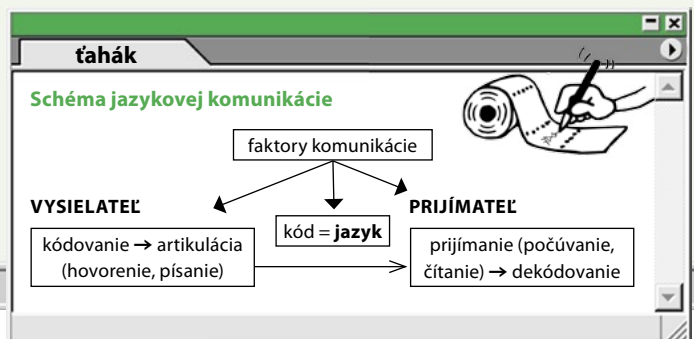
- **komunikačná situácia** – jedinečná situácia, v ktorej prebieha komunikácia medzi dvoma alebo viacerými ľuďmi, napr. rozhovor lekára s pacientom, predavačky so zákazníkom a pod.
- **komunikát** – jazykový prejav, prehovor, text (v ústnej alebo v písomnej podobe)
- **komunikant** – jednotlivec, ktorý sa zúčastňuje na komunikácii (v pozícii vysielateľa alebo prijímateľa)

■ na charakter komunikácie vplyvajú viaceré faktory:

- **celkové okolnosti** (s akou spoločenskou činnosťou sa jazyková komunikácia spája)
- **vzťahy medzi komunikantmi** (formálne – neformálne, inak vyzerá rozhovor primára so začínajúcou zdravotnou sestrou a inak rozhovor toho istého primára doma s manželkou)
- **prostredie**, v ktorom sa komunikácia odohráva (napr. futbalový štadión, výťah)
- **časové a priestorové okolnosti** (fyzická vzdialenosť medzi komunikantmi, prítomnosť alebo neprítomnosť oboch komunikujúcich v danom momente, napr. rozhovor zoči-voči, telefonický rozhovor, čítanie článku v časopise; dialóg – monológ)
- **forma jazykovej komunikácie** (ústna – písaná, zmiešaná; technické pomôcky sprevádzajúce prenos informácie: telefón, papier, rádio)
- **spolupráca jazykových a neязыkových prostriedkov** (pozri ďalej)

■ jazyková komunikácia je **komplexný verbálno-neverbálny jav**

- jadro a podstatu komunikácie tvoria **verbálne** (jazykové) prostriedky – slová, vety, texty

■ dôležitou, ba nevyhnutnou zložkou komunikácie sú aj **neverbálne** prostriedky:

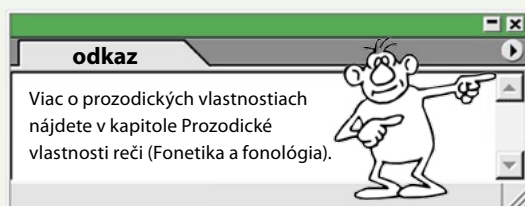
- **parajazykové** (poprijazykové) **prostriedky** – fungujú v súčinnosti s jazykovými prostriedkami, bezprostredne na ne nadväzujú:

- zvukové prostriedky** – zvuková štylistika (eufonické zoskupenia: aliterácia, rým), prozodické vlastnosti
- vizuálne prostriedky** – fyzická alebo sociálna vzdialenosť medzi komunikantmi:

– **fyzická vzdialenosť:**

zóna	vzdialenosť v cm
intímna	0 – 45
osobná	45 – 120
spoločenská	120 – 360
verejná	360 a viac

- **sociálna vzdialenosť:** podmienená spoločenským postavením komunikantov (napr. nadriadený – podriadený, študent – učiteľ)
- v komunikácii zohráva závažnú úlohu **aj prítomnosť/nepřítomnosť komunikantov na jednom mieste**
- **držanie, poloha a pohyb tela:** sedenie s nohou preloženou cez nohu; rozdielne pohyby v afekte a v pokoji poskytujú informácie o momentálnom fyzickom a psychickom stave
- **gestika** – komunikovanie posunkami, najmä rukami (napr. zdvihnutý palec smerom nahor = spokojnosť)
- **mimika** – výraz a pohyby tváre (úsmev, úšklabok, škúlenie, špúlenie pier a pod.)
- **pohľad** – „reč očí“ (pohľad signalizujúci otázku, prekvapenie, nervozitu a pod.)
- **grafika** – veľkosť a rez písma, úprava a členenie textu (kapitoly, nadpisy, podnadpisy, odseky, interpunkcia, schémy, grafy, číslovanie strán a pod.)

- **extrajazykové (situačné) prostriedky** – fungujú

nezávisle od jazykových prostriedkov; nemusia byť viditeľné, ale neustále „visia vo vzduchu“ a určujú priebeh komunikácie:

- **čas:** trvanie pauzy; čas súbežného rozhovoru (keď hovoria obidvaja komunikanti naraz) a pod.
- **priestor:** exteriér, interiér
- **momentálny psychický a fyzický stav komunikantov** (napr. rozdiely v komunikácii s unaveným a oddychnutým človekom)
- **vzájomná sympatia alebo antipatia komunikantov**
- **postoj komunikanta k téme komunikácie** (odmietavý, súhlasný, neutrálny)
- **zvukové a svetelné efekty, oblečenie** a mnohé ďalšie

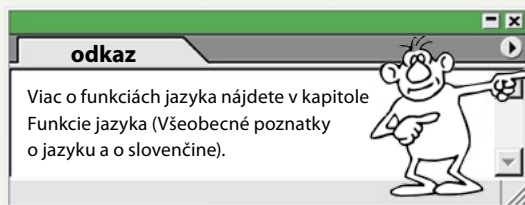
■ komunikácia sa uskutočňuje dvoma základnými spôsobmi – **ústne a písomne**

KOMUNIKÁCIA		
charakteristika	hovorená podoba	písaná podoba
médiu (prostriedok)	orálno-akustické: vzduch	grafické: papier, technické zariadenia (napr. počítač)
komunikant – vysielateľ	hovoriaci	pisateľ
komunikant – prijímateľ	poslucháč	čitateľ

Všeobecné poznatky o jazyku a o slovenčine

KOMUNIKÁCIA		
charakteristika	hovorovaná podoba	písaná podoba
vnímanie	sluchom	zrakom
čas a priestor	závislosť od času, vyžaduje sa rýchla reakcia a priama spätná väzba, pominuteľnosť	nezávislosť od času, spätná väzba nie je nevyhnutná, trvácnosť (možnosť vrátiť sa k textu)
vzdialenosť komunikačných partnerov	časová blízkosť, fyzická nemusí byť (telefón)	časová a fyzická vzdialenosť
komunikačné roly	dialóg: striedanie rol autor ↔ adresát	monológ: roly autora a adresáta sú nemenné
počet komunikantov	prevláda: jeden hovoriaci – jeden počujúci	prevláda: jeden pisateľ – viac čitateľov
štruktúra komunikátu	voľnejšia, menej zložitá a miestami nejasná	zložitejšia, ale logická a zreteľná: kapitoly, nadpisy, odseky a pod.
jazyková norma	voľnejšia, viac sa toleruje odklon od spisovnosti, mnohé hovorené komunikáty sú nespisovné	pevnejšia, prísnejšie sa požaduje dodržiavanie spisovnej normy
vzťah medzi komunikantmi	prevláda súkromnosť, neoficiálnosť, spontánnosť	prevláda verejnosť, oficiálnosť, pripravenosť
funkcie jazyka	všetky; posilnená je apelová, expresívna, fatická	všetky; oslabená je apelová, expresívna, fatická
verbálne výrazové prostriedky	menej presné: <ul style="list-style-type: none"> • ukazovacie a neurčité zámená • neurčité číslovky • nespisovné výrazy • expresívna lexika, univerbizácia • kratšie vety, nedokončené výpovede, priradovacie súvetia 	presnejšie: <ul style="list-style-type: none"> • štylistická učesanosť • základné a radové číslovky • spisovné výrazy • odborné termíny, multiverbizácia • dlhšie vety, podradovacie súvetia
neverbálne prostriedky	prozódia, gestika, mimika, prostredie	grafika, interpunkcia

- hranica medzi ústnosťou a písanosťou je priestupná, existuje mnoho zmiešaných ústno-písaných komunikátov
- zásluhu na splyvaní týchto hraníc má aj rozvoj technických prostriedkov, slúžiacich napríklad na:
 - uchovávanie hovorenej podoby komunikácie (magnetofón, diktafón)
 - sprostredkovanie ústnej komunikácie dvoch ľudí na rozličných miestach planéty (telefón)
 - on-line písomný rozhovor realizovaný prostredníctvom internetu (chat/čet)

Funkcie jazyka

- keď hovoríme o funkciách jazyka, máme na mysli to, **aký je jeho účel, úloha:**

FUNKCIE	ÚLOHA JAZYKA
1) komunikatívna (dorozumievacia) funkcia	<ul style="list-style-type: none"> • slúžiť ako dorozumievací prostriedok • má viaceré podfunkcie

FUNKCIE	ÚLOHA JAZYKA
a) oznamovacia podfunkcia	<ul style="list-style-type: none"> odovzdať isté množstvo informácie: <i>Rýchlik číslo 605 Dargov z Bratislavy do Čiernej nad Tisou bude meškať asi 20 minút.</i> najdôležitejšia komunikačná podfunkcia
b) fatická (kontaktná) podfunkcia	<ul style="list-style-type: none"> nadviazať kontakt: pozdraviť (<i>dobrý deň, ahoj, dovidenia, čau, čauki, zdravím, pozdravujem vás</i>), vyriešiť vetu na udržanie pozornosti poslucháčov (<i>Počúvate ma vôbec?</i>), dať najavo účasť na rozhovore (<i>Áno. To je pravda.</i>) a pod.
c) expresívna podfunkcia	<ul style="list-style-type: none"> vyjadriť emócie, psychický či fyzický stav (používanie expresívnych a hodnotiacich slov napr. <i>žrať, papať, nádherný, otrasný</i> a pod., zvýšená intenzita hlasu, nápadná gestikulácia, úsmev a i.)
d) apelová (výzvná) podfunkcia	<ul style="list-style-type: none"> nabádať, vyzývať (apelovať na) niekoho, aby niečo urobil apelovať možno na rozličných úrovniach: <i>Okamžite mi to vráťte!</i> <i>Žiadam vás, aby ste mi to okamžite vrátili!</i> <i>Prosím vás, mohli by ste mi to vrátiť?</i> <i>Prepáčte, prosím vás, boli by ste taký láskavý a vrátili mi to?</i>
2) metajazyková funkcia	<ul style="list-style-type: none"> jazyk slúži na opis samého seba (metajazyk = „jazyk o jazyku“) s metajazykom pracuje najmä jazykoveda: <i>Íst' je sloveso pohybu.</i> <i>Slovo mančaft má nemecký pôvod.</i> objavuje sa aj v bežnej komunikácii (diskusia o rôznych jazykových javoch): <i>Zopár chybičiek, zvlášť čiarok, sa dá odpustiť, ale keď čítam celý článok a v každom druhom riadku je chyba typu „tí druhý“, je to unavujúce... (internetová diskusia)</i>
3) poznávací funkcia	<ul style="list-style-type: none"> poznávanie osôb, vecí a súvislostí
4) reprezentatívna funkcia	<ul style="list-style-type: none"> jazyk je znakom, reprezentantom národa alebo spoločnosti; človek bez ovládania národného jazyka prestáva byť členom národa, aj keď by sa k nemu deklaratívne hlásil môže ísť aj o „minijazyky“, napr. slangy, ktoré používajú niektoré spoločenské skupiny (študenti – študentský slang, vojaci – vojenský slang) jazyk ako významný symbol národného zjednotenia a emancipácie zohral dôležitú úlohu na Slovensku v 19. storočí v období národného obrodzenia
5) estetická funkcia	<ul style="list-style-type: none"> pôsobí esteticky (krásne, umelecky) prejavuje sa to vo viacvýznamovosti, jazykovej hre, emocionálnosti, subjektivite v umeleckých dielach, ale aj v bežnom živote, napr. tvorenie novotvarov (tzv. okazionalizmov): <i>davovoz</i> (autobus), <i>paroháči</i> (lesníci), <i>wurstožrúti</i> (pojedací klobás, hanlivé označenie pre Rakúšanov)
6) akumulatívna funkcia	<ul style="list-style-type: none"> uchovávanie, zhromažďovanie (akumulovanie) poznatkov a skúseností v minulosti sa tak dialo len prostredníctvom písanej podoby jazyka (knihy, časopisy); dnes vďaka technike môžeme uchovávať aj hovorené slovo (magnetofónové kazety, modernejšie kompaktné disky)

- jednotlivé funkcie spolupracujú, napr. vo vete *Dáš tú paprču preč!?* možno vymedziť tieto funkcie:
 - oznamovacia (oznamujeme istú informáciu)
 - expresívna (*paprča* – vyjadrujeme záporné emócie a postoje)
 - apelová (adresáta vyzývame, aby vykonal požadovaný úkon)

Vznik jazyka

- vznik a rozvoj jazyka podmienili najmä **factory**:
 - potreba pravekých ľudí vymieňať si informácie, a tak sa chrániť pred spoločným nepriateľom
 - rozvoj a zdokonaľovanie myslenia

Všeobecné poznatky o jazyku a o slovenčine

- rozvoj pracovných schopností a deľba práce
- v súčasnosti je takmer nemožné presne zistiť a opísať, akým spôsobom jazyk vznikol
- rozlišujeme dve **hypotézy o vzniku jazyka**:
 - **monogenéza** – ľudská reč vznikla na jednom mieste (predpokladá sa, že v Afrike)
 - **polygenéza** – hypotéza, podľa ktorej sa jazyky vyvinuli na rozličných miestach približne v rovnakom časovom období (k tejto hypotéze sa prikláňa väčšina jazykovedcov)

Prirodzené, plánové a umelé jazyky

Prirodzené jazyky

- spontánne vyvinuté a utvorené znakové systémy (napr. slovenčina, maďarčina, japončina)
- ich počet sa odhaduje na 3 000 – 6 000

Plánové jazyky

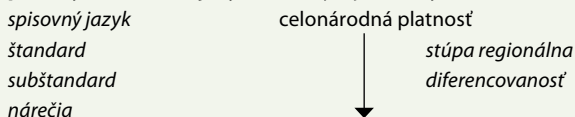
- znakové systémy utvorené jednotlivcom alebo kolektívom, určené na komunikáciu národov s odlišným materinským jazykom
- vznikajú s cieľom vytvoriť univerzálny prostriedok komunikácie na preklopenie vzájomnej nezrozumiteľnosti prirodzených jazykov (napr. esperanto, interlingva, volapúk), no nijaký plánový jazyk doteraz nedokázal plnohodnotne nahradiť prirodzený jazyk
- najznámejším a najrozšírenejším plánovým jazykom je esperanto, jeho základy položil v roku 1887 poľský lekár L. L. Zamenhof; počet ľudí, ktorí dokážu týmto jazykom komunikovať, sa pohybuje okolo 100 000

Umelé jazyky

- umelo vytvorené znakové systémy s ohraničeným poľom pôsobnosti, napr. matematické, fyzikálne, chemické vzorce; programovacie jazyky
- sú predmetom jednotlivých vied a lingvistika sa im venuje len okrajovo

Národný jazyk a jeho rozvrstvenie

- slovenčina ako národný jazyk Slovákov sa neprejavuje ako jednoliaty celok, ale existuje v rozličných podobách
- **podoby národného jazyka** sa nazývajú **útvary** (existenčné formy, variety):

- hranice medzi útvarmi sú otvorené, prechod je plynulý

a) Spisovný jazyk

- najdôležitejší útvar národného jazyka, slúžiaci na celospoločenskú, verejnú komunikáciu vo všetkých oblastiach verejného života (napr. masové médiá, organizovaná výučba, umelecká literatúra)
- vlastnosti:
 - **normovanosť a kodifikovanosť**: veľká miera normovanosti a záväznosti (dodržiavania pravidiel); zachytenie v kodifikačných príručkách
 - **systémovosť**: súlad so systémom; napr. pomocou prípony *-dlo* sú systémovo utvorené slová *tlačidlo*, *strúhadlo*, *kružidlo*; slová utvorené príponou *-tko* sa pokladajú za nesystémové a nespisovné (*tlačítko*, *strúhatko*, *kružítko*)

odkaz
⌵ ⌵ ⌵

Viac o norme a kodifikácii nájdete v kapitole Norma, úzus, kodifikácia, jazyková kultúra (Všeobecné poznatky o jazyku a o slovenčine), o jazykových funkciách v kapitole Funkcie jazyka (Všeobecné poznatky o jazyku a o slovenčine), o vzniku a vývoji slovenského spisovného jazyka v kapitole Z vývinu a dejín slovenského jazyka.